

KIRJA-ARVIO:

PYHÄN MAAN SUOMALAINEN ÄÄNI?

Hasan-Rokem, Galit 2003: Tales of the Neighborhood. Jewish Narrative Dialogues in Late Antiquity. Berkeley: University of California Press. 208 sivua.

Outi Lehtipuro

Kirjan nimi sattui kylätutkijan silmääni Tarton maailmankongressin kirjanäyttelyssä kesällä 2005. Lukaisin kauniisti painetun ja kiehtovan teoksen – 144 tekstisivua – siinä heti, yhdellä istumalla. Se oli kongressikokemukseni huippu ja tiesin, että kirjasta on pakko kirjoittaa: tekstin takaa kuultaa kuin varjona suomalainen folkloristinen ajattelu. Galit Hasan oli 1960-luvun Matti Kuusen opiskelijoita kuten minäkin, ja myös häntä kiehtoi folkloristiikan teoria ja se uusi, jota Lauri Honko edusti. Emme tavanneet usein, mutta yhteen sattuessamme kontakti syntyi salamannopeasti. Muistan, kuinka jonakin kauniina kesäpäivänä keskellä Helsingin Rautatientoria – toinen oli menossa Turun junalle, toinen tulossa – pääsimme varttitunnissa jostakin tärkeäntuntuisesta folkloristisesta kysymyksestä suuren yhteisen ymmärryksen kynnykselle.

Avaran dialoginen ote asioihin on Galit Hasan-Rokemin tutkijapersoonan ydintä, mutta siinä tekee mieli nähdä myös nuoruutemme folkloristiikan perintö: maailma on avoin, eikä folkloristille ja kemistille ole saastaa, kuten Matti Kuusi julisti (1959) paljon ennen Mary Douglasia.

Jerusalemien yliopistossa pääasiallisen elämäntyönsä tehneen tieteellisen hen- genheimolaisen viime vuosikymmenien tutkimusintressiä en ole seurannut, juutalaisen kulttuurin teemat ovat tuntuneet vierailta. Ehkä olisi pitänyt – hänen edellinen kirjansa *Web of Life* (2000) on välttämättä luettava – sillä tuo päältä katsoen etäinen tieteellisen argumentoinnin maailma tuntuu pitkän matkaa käyvän jännittävää dialogia suomalaisen ”muinaisrunouden” tutkimuksena alkaneen folkloristiikan kanssa. Oikeasti ikivan- hoja tekstejä tutkiva Galit Hasan-Rokem on haaviolaisempi humanisti kuin kukaan nykysuomalainen kollegansa. Yhteys on luonteva: Martti Haavion tutkijanpositio oli kirjallinen, ja häntäkin viehättivät kansanrunouden kerrostuneisuus ja Lähi-idän korkeakulttuurit. Myös Haavio, kuin salaa, sitä suoraan sanomatta, saattoi heittää oman persoonansa mukaan vanhojen tekstien tulkintaan.

On kiehtovaa huomata, miten helposti suullisen ja kirjallisen, korkean ja matalan ennen niin ylitsepääsemätön raja ylittyy, kun kaksi ehtoa täyttyy: kun fokuk-

seen tulee alkuperän ja periytymisen sijasta kertomusten mieli ja kun tutkija lakkaa puhumasta erityisistä ”kansanihmisistä” ja näkee entisten aikojen tuottamien tekstien takana psykologiselta perusolemuksestaan itsensä kaltaisen ihmisen.

Kirjan päänäyttämö on ajanlaskumme varhaisten vuosisatojen (150–500) Galilea, laajempina kontekstina itäisen Välimeren roomalaisajan kulttuuripiiri. Kirjan neljään kaleidoskooppiseen lukuun jaettu argumentti kietoutuu neljän uskonnollisissa teksteissä (*Rabbinic literature*) siteeratun, oletettavasti suulliseen traditioon palautuvan kertomuksen ympärille. Sellaisia tunnemme myös Jeesuksen vertauksina. Kaikissa kertomuksissa naisilla, toistensa naapureilla, on tärkeä rooli.

Tales of the Neighborhood avautuu monille eri lukutavoille ja erilaisille lukijoille, pyhien kirjojen eksegeeteistä narratologeihin, semiootikkoihin ja gender-tutkijoihin. Voin kuvitella, että monelle lukijalle on yllätys huomata, kuinka pienillä yksinkertaisilla kertomuksilla tehdään isoja asioita. Itse luen kirjaa ennen muuta kotoisen oloista ensivaikutelmaani testaten. Mikä tekee kauan poissa olleen, Berkeleynykin antropologis-folkloristisessa miljöössä viihtyneen tutkijan ajattelusta edelleenkin suomalaista ja eurooppalaista? Tiedämmehän sekä psykologiasta että tutkijoiden elämäkerroista, kuinka ratkaisevasti nuoruuden avainkokemukset ja ympäröivä elämismaailma ihmisten valintoihin koko elämän ajan vaikuttavat. Miten Galit Hasan-Rokem nyt vastaa kuusikymmenlukulaisen folkloristikupolvemme edessä olleisiin haasteisiin? Onko hän kenties siirtolaisten yleiseen tapaan säilyttänyt ja kehittänyt edelleen jotakin, jonka me täällä ”folkloristiikan kotimaassa” olemme kadottaneet? Saammeko sen takaisin kuten P. Mustapää lupasi: ”Sen, minkä kadotitte, omistatte”?

KANSANRUNOUDENTUTKIMUKSEN PERINTÖ

Jo kirjan etuliepeen teksti hätkähdyttää: ”Religion is shaped not only in the halls of theological disputation [...] but also by the ordinary events of everyday life.” Missä olen kuullut tuon äänen? Se voisi olla Fennicumissa 1973 pidetyn IAHR:n suuren uskontotieteellisen metodikongressin credo. Silloin folkloristi-uskontotieteilijät Lauri Honko ja Juha Pentikäinen ensi kertaa nauulasivat kansainvälisen tiedeyhteisön eteen vahvasta kansanuskontutkimuksen traditiosta nousseen suomalaisen uskontotieteen ohjelmanjulistuksen. Tärkeitä ovat pienyhteisöjen ja tavallisten ihmisten puheet, riitit ja elämän käytännöt. Niiden pohjalta korkeauskonnotkin ovat syntyneet, pyhät kirjat ovat täynnä sukupolvien käytössä hiottua suullista perinnettä, kertomuksia, vertauksia, sananlaskuja. Tätä dialogia *Tales of the Neighborhood* tuntuu jatkavan. Samalla se elää vahvasti omassa ajassamme. Samankaltainen tutkijanääni on Laura Jetsulla (*Kahden maailman välillä* 2001) ja Irma-Riitta Jarvisellä (*Karjalan pyhät kertomukset* 2004). Usko ja etiikka laskeutuvat abstraktista periaatteiden maailmasta elävän elämän tapauksiksi.

Vertailevalle folkloristikalle ja maantieteellis-historiallisen menetelmän tiedon intressille ja tutkimusvälineistölle Hasan-Rokemin uudelleentulkinta on kuin rahanpesu tai devalvaatio: rahalla saa, tavara kelpaa maailmalle. Aikansa eläneistä kehyksistä irrotetut tyyppi- ja motiiviluettelot yhä kertovat, mitä kaikkea on, mitä toistuvia juonia, teemoja, ilmaisuja: ”shared themes and motives demonstrate a shared narrative

universe, transmitted through numerous speech acts of anonymous individuals” (s. 48). Samassa käänteessä 1960-luvun haastaja struktuurianalyysi vertailevan otteen pehmentämänä muuttuu vaihtoehdosta kumppaniksi. Näen tälle käänteelle etiäisen: kun Hasan-Rokem kirjoittaa: ”If I were pushed to venture a historical reconstruction I would suggest that we prefer the structural logic to the chronological one” (s. 25), mieleen tulee etsimättä *Kirjoittamattoman kirjallisuuden* strukturi- ja tyylianalyysi. Myös tutkimuksen esimerkkiaineiston juutalaisten paraabelien vastakohta-asetelmat tuovat mieleen *Sillan ja kirkon*, *Viron orjan virren* tai suorasanaiset karjalaiset legendat.

Kiinnittää huomiota, että yleensä eksplisiittisestä teorioinnista viehättynyttä tutkijaa ei askarruta folkloristisen praksiksen ytimessä oleva *saman* ongelma sen enempää kuin rutinoitunutta Kansanrunousarkiston satukortiston rakentajaa Pirkko-Liisa Rausmaata, jolle kahden tekstin kuuluminen samaan tai eri satutyyp-piin on ”itsestään selvää”. Ehkä tätä folkloristisen ajattelun ja käytännön tukipilaria kuitenkin pitäisi pohtia enemmän. Asia koskee meitä kaikkia: mitä se merkitsee, että pienestäkin viitteestä tunnistamme kertomuksen samaksi, jonka jo kuulimme. Selvästi kyky hyvinkin monimutkaisten kielellis-mielellisten konstruktioiden tunnistamiseen ja käyttöön kuuluu ihmisen universaaliin kapasiteettiin. Ei edes ole väliä, millä keinoin asia kerrotaan, kirjallisesti, suullisesti vai kuvina: siksi monet folkloristit rimakauhusta selvittyään sujuvasti hyppivät medioiden rajojen yli.

FOLKLORISTIIKAN MAKU

Joku voisi ajatella, että tämän kaltainen pohdinta olisi lingvistien ja filosofien asia, mutta kyllä se on meidän itsemme tehtävä: vain me tunnemme oman tieteenalamme sisältä ja tiedämme, millä tavalla ilmaisun ja merkityksen tai sanottavan dynamiikka tutkimissamme aineistoissa toimii ja missä on se sumea raja, jossa folkloristiikka loppuu ja jokin muu alkaa.

1970-luvulla, kun folkloristien yhteinen ongelma vielä oli suullisen perinteen elämää hallitsevien lainalaisuuksien monipuolinen ymmärtäminen, Suomessa puhuttiin folkloresta redundanttina viestintänä: sanotaan enemmän kuin on oikeastaan välttämätöntä, jotta viesti varmasti menisi perille, sukupolvelta toiselle. Lisäväriä folkloren epistemologiaan on viime aikoina tuonut puhe nonkommunikaatiosta ja uudistuneen estetiikan myötä muuttunut ajatus folkloren esteettisestä perusluonteesta. Yleensä kuitenkin koko kysymys näyttää jääneen syrjään tiedon intressin siirtyessä aikaisemmin tutkimusalueen laidoilla olleeseen ”henkiseen kansankulttuuriin” ja kulttuuriseen ajatteluun, jota tulkittaessa folklore on vain yksi mahdollinen aineisto.

Paluuta juurille on tapahtumassa eri tavoin, ja tähän liikkeeseen liittyy Hasan-Rokemin melkein silmänkääntötempulta näyttävä vertailevan tutkimusotteen dialoginen uudistus: helppoa, kun sen osaa. Lavea vertailu liittyy paikallisen erityisyyden ymmärtämiseen; tässä tarkan lähikuvan ja suurten kaarien retoriikassa on sinäkin jotain hyvin haaviolaista. Moneen kertaan tulkittujen tekstien alkuperää ja arvokkuutta ei enää vertailuin tarvitse todistaa, runsaan kenttäkokemuksen kypsyttämä tieteellinen mielikuvitus tulee avuksi tekstien ja todellisuuden välisen dialogisen näyttämön raken-

tamisessa, välittämään ”a life world of collective experience of several generations” (s. 29). Antiikin Lähi-idästä, samoin kuin agraarisesta 1800-luvun Suomesta, ja toisin kuin kalevalaisesta muinaisuudesta, intertekstuaalisen dialogin rakentamiseen tarvittavaa monipuolista tietoa on saatavissa.

VALOKEILASSA NAAPURUUS

Monien kotisuomalaisten folkloristien seuraan tutkija liittyy vastatessaan sukupolvellemme keskeiseen ”antropologiseen” haasteeseen: miten luoda sekä kentällä että arkistossa kuvaa folkloresta merkityksellisessä suhteessa ihmisten yleiseen elämismaailmaan, ekologiseen, sosiaaliseen ja historialliseen ympäristöön. Kun tällaista tiedon intressiä vastaavaa teoriaa, käsitteitä ja tutkimusmenetelmiä ei valmiina ole ollut, maantieteellis-historiallisesta monotoniasta vapautuneet tutkijat ovat etsinnässään retkeilleet niin monille eri suunnille, että lähes jokainen isompi tutkimus on luonut aivan oman uniikin metodis-teoreettisen maailmansa. Niin myös *Tales of the Neighborhood*.

1970-luvulla, kun ”tavallinen ihminen” tuli muotiin, oli hienoa ymmärtää, että juuri meillä folkloristeina on hallussamme yhteisöllinen, kansanomainen ja anonyymi suullinen perinne, jonka kautta pääsee kiinni ihmisten maailmankuvan ja elämismaailman hitaasti muuttuvaan pitkään linjaan ja yhteistä kokemusta tässä ja nyt heijastavaan luovaan kielenkäyttöön. Näytti myös siltä, että laaja perspektiivi on pienryhmistä puhumisen vaihtoehto. Galit Hasan-Rokem yhdistää ne samaan kuvaan. Kertomuksia tulkitaan etnografisesti, suhteessa ihmisten arkeen, elinkeinoihin ja sosiaalisiin suhteisiin, ja rakennetaan elämänmakuista kuvaa Välimeren maailmassa ajanlaskumme alkuvuosisatoina käynnissä olleista historiallisista murroksista.

On monella tavalla hieno ratkaisu folkloristin ottaa tutkimuksen fokukseen fyysisen ja sosiaalisen läheisyyden, vertailun, kilpailun ja lainaamisen läpitunkema, arkisten askareiden täyttämä naapuruus. Sitä se koettu yhteisöllisyys on, josta folklore syntyy. Monien toisiinsa nivoutuvien teoreettisten näkökulmien pohjalta tulkitut arkiset kertomukset antavat tästä kaikkialla urbaania anonymiteetin normistoa edeltäneestä elämän näyttämöstä rikkaan kuvan ja muistuttavat siitä, miten paljon folkloristisen diskurssin ytimessä, tieteenalan eetoksessa, oikeastaan aina on ollut kysymys solidaarisuudesta ja sen puutteesta: yhteisestä menneisyydestä ja kokemuksesta, jaetuista tunteista, irtiottoista ja läheisyydestä. Sodan äänien keskellä kirjoitetusta esipuheesta ja kirjan rivien välistä nousee tähän maailmanaikaan sopiva sanoma: miksi ihmiset, jotka tuhansia vuosia toistensa naapureina ovat jakaneet samat tarinat, eivät voi olla sotimatta keskenään.

OMAN ERITYISYYS

Galit Hasan-Rokemille juutalainen perinne on kulttuurisesti omaa. Suomessa, kuten muuallakin Euroopassa, folkloristiikka syntyi nimenomaisesti ”oman” kulttuuriperin-

teen tutkimuksena ja tämä – tekisi mieli sanoa joukohautalalais-jacobsonbogatyreviläinen – eurooppalaisuus on työssä hiljaisesti läsnä: folklore on osa kaikkien ihmisten henkistä varustusta ja yhteisöllistä kaikupohjaa ja hyväksyntää edellyttävä erityinen luovan toiminnan muoto, *eine besondere Form des Schaffens*.

Teoksen genre-ajattelu liikkuu samaan suuntaan kuin meilläkin, korostamaan ilmaisun modaliteettia suhteessa reaaliseseen, fantastiseen ja mahdolliseen; kaikkineen tutkimus antaa selkeää vahvistusta sille näkemykselle, että folkloristiikka, monista epäilyksen äänistä huolimatta, teoreettisesti omaleimaisena tieteenä todella kykenee valaisemaan ihmisten ajattelua ja toimintaa ohjaavia perustavanlaatuisia sosiaalisia, kielellis-mielellisiä prosesseja. Ehkä se on helpompaa oman kulttuurin tutkijalle. Eksoottisuus häipyä, kuten Satu Apo luonnehtii omaa tutkijankokemustaan aivan toisenlaisessa teoksessa *Viiinan voima* (2001), jonka ajatuskulut silloin tällöin jonkun matkaa etenevät samoja latuja kuin Hasan-Rokemin.

Tales of the Neighborhoodin avausvinjetinä on tekijän varhainen lapsuusmuisto turkulaisen puutalokorttelin pihalta kesällä 1947. Äiti ja pihan muut naiset juttelevat ja tekevät askareitaan, lapset, tyttö ja poika, kinastelevat. Tieteellisesti, esipuheessa ja kirjan viitteissä – kansainvälisiä klassikkoja Kaarle Krohnia ja Antti Aarnetta lukuun ottamatta – kirjoittajan suomalainen tausta ja kontaktit eivät ole näkyvissä. Hän liittyy ajankohtaisempiin keskusteluihin, kuten Lauri Honko suuressa teoksessaan *Textualising the Siri Epic* (1998), joka ei noteeraa tutkijan tieteelliseen intressiin varmasti vaikuttanutta lönnrotinjälkeistä runonlaulua koskevaa keskustelua.

Monikielisellet ja kaikkialla kotonaan olevalle Galit Hasan-Rokemille suomalainen kokemus on ilmeisesti utuinen nuoruusmuisto, joka ei enää tietoisuuteen tunnistettavana nouse, vaikka kiinnostuksen suuntaan ja ajatteluun yhä vaikuttaa. Moni meilläkin, myös suomeksi kirjoittaessaan, kytkee ajattelunsa kansainvälisiin auktoriteetteihin. Tieteellinen naapurusto ja sen seminaareissa, kahvipöydissä ja kapakoissa tapahtuva käsitejärjestelmien muodostus jää katveeseen.

Mistä tämä kertoo? Onko pienen kielialueen tiedeyhteisön aina tyydyttävä siihen, että sen omalähtöinen tiedon intressi ja tieteellinen mielikuvitus ei ylitä uutiskynnystä, vaikka tutkijat muiden ihmisten tavoin ovat todennäköisesti parhaimmillaan, luovimmillaan, ajatellessaan oman äidinkieltensä ja oman havainto- ja kokemusmaailmansa varassa? Pitäisikö tämäkin diversiteetti julistaa suojelukohteeksi? *Tales of the Neighborhoodin* balanssi kotikentän ja ”kansainvälisen huippututkimuksen” välillä tuntuu ainakin lukukokemuksena hyvältä. Tutkija liittyy juutalaiseen kotikenttäänsä, menettämättä silti kansainvälistä ajankohtaista kiinnostavuuttaan.

KIRJALLISUUS

APO, SATU 2001: *Viiinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajateluun ja -kulttuuriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 759. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HASAN-ROKEM, GALIT 2000: *Web of Life: Folklore and Midrash in Rabbinic Literature*. Stanford, California: Stanford University Press.

PYHÄN MAAN SUOMALAINEN ÄÄNI?

- HONKO, LAURI 1998: *Textualising the Siri Epic*. Folklore Fellows Communications 264. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- JETSU, LAURA 2001: *Kahden maailman välillä. Etnografinen tutkimus venäjänkarjalaisista hautausrituaaleista 1990-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 853. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JÄRVINEN, IRMA-RIITTA 2004: *Karjalan pyhät kertomukset. Tutkimus luvinkielisen alueen legendaperinteestä ja kansanuskon muutoksista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 962. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUUSI, MATTI 1959: Kansanperinteen metamorfoosi [virkaanastujaisesityelmä 23.9.1959]. – Kuusi, Matti 1965, *Pohjoiset reservit. Epätieteellisiä puheenvuoroja*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- KUUSI, MATTI 1963: *Suomen kirjallisuus 1. Kirjoittamaton kirjallisuus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kustannusosakeyhtiö Otava.

FL Outi Lehtipuro on folkloristiikan tutkija.